

«Сайгарылганы кылыр» деп чүүлге хамаарыштыр

БАНК БАЗА ЧАЖЫТТАРЛЫГ

Эрткен чылдың декабрь 24-те «Шын» солунга үнелген «Сайгарылганы кылыр» деп чүүлдүг Россияның көдээ ажыл-агый банкынын Эрзин кожуунда күрүнө банкынын ажыл-чорудулганын болгаш ооң эргелекчесин менээ хамаарыштыр бижиттингенни баарындаа, банк коллективинге чугалаажып көргөш, ук чагаала чамдык факт-барымадаларын шын ээсин өөренип көргөш, парлага хойлуудуң негелдизин баары хары чагааны бижир деп шийтирилди.

Күскелмага чыгыс-даа катап жүрүшпөс мен, ол хиреде хомудалдым деп чүү дээш чугалаажып элдептир аз? Ам алар сан ажыларынын дугайында чугалаажып көрөдүр. Ол таланы-биле юридиктик документтерини банкы ким хулээт алырын үндүрүп инспекциянын ажыл-чактарынын бажыны чөгөп чыгардыр. Банк эргелекчесинин ажылы сыр өскө-дө болгай. «Сайгарылганы кылыр» деп чагааны бижир автор банкыга 95% агар сан ажыктан деп билгери. Херек кырында банкыла бар буртук-биле алдыр, чүгүл 87 агар сан бар. Бо санктарын дүшпөсүн чүү деп көөрдү? Солунда ады кирген араттарга агар сан ажыктан деп өзүлүг чүгө, чүгө ол араттарга чээли алдын, агар сан ажыктан дээш кожуун үмөкүсүнө ат салып бергенди? Устунда ады кирген араттар 1990-1991 чылында чээлини алган. Ол чылдарда үндүрүп инспекцияга бүтүктөл эртелеп турган, Банк юридиктик документтерде чүгө 3 документ адыр, негээр турган кожуун чагы, газындан доктаа, устав, чер алган документтер. Үндүрүп инспекцияныча бүтүктөл деп чүгө 1992 чылда тигил чөпчөгү болгай. Ук чагааны чөпчөгү талалап, чүгө үндүрүп инспекциянын ажыл-чактарында бижирин хевирдик, А бир өвөс банк ажыл-чорудулганында четпестер барын, чамдык билбес чүдүлгери харын билип алып дээш болса, чагаанын автору банк ажыл-чактарында база келир турган. Кол чагыгыт мында деп санап турар бис.

Эрзин кожуунда үндүрүп инспекциянын ажыл-чактары чон ортузунга коңчут културлуг, эвилек-ээлек сажы-човангыр болму деп. Ынчалла-даа оң чамдык ажыл-чактары кижилерин чүгө болла-ла тургал, өрө-биле көргүдүр, харын-даа драмалык сөстөрүн ачыгылгай бээр чоруктары бар. Үндүрүп инспекциянын ажыл-чактары А. Сатаанга болгаш Р. Додула банкыга келтир хулээт турда-ла мени өң-бак сөгдөп, дорамчыларды көргүстүрүп, Оларын ажылаанда өскө-лаа четпестер бар. Ынчалла-даа Тыва Республиканың үндүрүп инспекциянын даргазы Д. А. Мандан-Холуу Эрзин кожуунда үндүрүп инспекциянын ажылың эл көрүп, калдык айтырарын сайгарып көөр бооп деп коңчутула күзөп, иделет турар кижилер мен. Ол чүгө чыгыс мээни эвес, а хей чонунуң негелдизин. «Хат чок болза, сиңер бажы шимчeves» дигир-ле болгай.

КАИ дыңнадып тур

ЭРТКЕН ХУННЕРДЕ

Февраль 21-ден 28-ке чедир республиканың автооруктарына гинтизи-биле 6 автоарына болган. Анаа 8 кижик бертинип кемдэн. ИХЯ-нын КТК-эниге хамаарыш «Кав-3-88» автоары чылаачызы Н. Ф. Бикрев Наберезная кудумчууна гин ийн дугээр шоколанды б-гы класкын өөреникти А. Монгуш таварткан. Түңнелинде шоклары уругуну бажы кемдэн болгаш бир буду сыгнар.

Каш-ла хонуктуң дүгүзүндө рудь артынга эзирек чоран 19 кижини тулуп илереткен. Оларын 10-у хуу транспорт башкарып чоран болган. «Резерв» кооперативин М. А. Г. Драмов, «Доураш» деп хуу биче будурулгелер Н. В. Карпов, Аш-чөм үндүрүп комитетинде С. Ч. Ондар, «Кызыл» АТБ-инде А. Ч. Кара-Сал, республиканың радиотеледемачылдыга төүндөн А. В. Сарыян болгаш оон-даа өскөкө тускай хемчег алар апар.

МУРНАЙ ХАЛДЫ БЭЭР ДЭЭШ...

Кызыл хоорайга эрткен чылдың дүгүзүндө 102 кижик автоарына таварткан. Оларын аразындан 12 кижик амы-гындан чарыктан болгаш арктарыны янзы-бүрү кемдештиренип алган. Чадаг кижилериниң бурузундан 48 удаа оозалондук болган. Оң түңнелинде 4 кижик амызындан чарыктан, 45 кижик бертинип кемдэн. Чадаг улустуң аразындан 13 кижик эзирек чораш транспортка таварткан.

Каш-ла хонуктуң дүгүзүндө рудь артынга эзирек чоран 19 кижини тулуп илереткен. Оларын 10-у хуу транспорт башкарып чоран болган. «Резерв» кооперативин М. А. Г. Драмов, «Доураш» деп хуу биче будурулгелер Н. В. Карпов, Аш-чөм үндүрүп комитетинде С. Ч. Ондар, «Кызыл» АТБ-инде А. Ч. Кара-Сал, республиканың радиотеледемачылдыга төүндөн А. В. Сарыян болгаш оон-даа өскөкө тускай хемчег алар апар.

Тожу — тоолзуг оран-на болгай. Оон чараш бойдузуну чакыттарынын дугайында бо хүнгерге чедир эки билир кижилер ховар дээ, черле хөөрөм эвес боор. Маана тодалгай чижек кылдыр Чымчак-Хем аржаанынын дугайында бижир көрейн.

Слава Ак Кара-Хемде турар иви фермазынга чедип келген, иви малды өстүрер ажыл-херекке улуг сонургалдыны илереткен. Иви фермазынын бригадирин Сергей Ичин-Норбу анаа мында дээ: «Сээң ачан, иви иви улус-ла болгай. Мен оларны эки билер мен. Хыл дээ анык эрдир сен. Бо фермада анык уруглар хой-ле болду иви. Оларын бирээни шилип алгаш, донажы берзе, акырбас боор иви, дүчма».

Он беш чыл бурнгаар

БАЧЫТТЫЛАР БАЗА БАР

Тыва Республиканың Иштики херектер яамызынын бөдүк ажылдакчылары Бай-Тайга кожуун чыгаргызын иштики херектер килдинген дуза чедирип, мында хей-нигиниң корум-чүрүмүн үрээр, оорларын, арагалар, хулганнаар, самчыгдал кылыр чоруктарга улур демсалиди канчаар тургустунганын өөренип көөрү-биле чоокта чаа Тээли сууга четкеш келген.

Ол үдө бачым ажыл чалдылар, чүгөртөй бээрге, кожуунда ИХК начальнигиниң истетге таланы-биле ораалкысы, юстициянын каптаны Сергей Федорович Кому-биле чугалаажып аргалык болдум. Ол Бин-Хем кожуунун Ленинка суур чурттуг, Красноярскинин күрүнө университетинин юридиктик факультетинде дооскаш, 1985 чылдан бээр Бай-Тайга кожуунун иштики херектер килдинген ажылдап келген. Ол капитан кожуунда корум-чүрүмүн чоруту экижип олураарын, оор-суктун кызылтып турарын баса чонуну чагай чыначыларга катап эргилип кээп, Кызыл-Далга хурээ-хиттиң ачаттынгынын эки салдарлыг болган дээрин чугалаажып чоран.

Факт-барымадалардан чугалаажып көөрүдө калдык чүгөлтүрүп берди. Ол ажит-чажыт тогу-биле чугалаап берди.

Славаны дүне, хүндүс чок хилинчептеп эгелдэн. Иви фермазынын бригадирин биле ол дугайында язк дугуржуп алгаш, аржаанче чорудуруна бүдү бөлөктөнип, өөрүшкү-маннай дендей берген.

Култура килдинзиниң почтазындан

СУГЛУГ КАРААМ-БИЛЕ КӨРДҮМ

Шажын — бурганга чүдүүрү, тейлээр, чалбарыгыр-дыр. Ону хүн бүрү сагыр болузувуса, хай-бачытан арылганыр, чайлаар бис. Ол чүгө Арагалар, оорланыр, күштээр... оон кедересе өлүрө-чидирер чорук — улуг хай-бачыт ол-дур. Тывага хүрээ-хиттерини чыла шаап, шажынчыларны шаажылап, чонуну чүдүткенин соксатканы дыка улур хоралык болган. Ону бөгүнү амыдарылыыстан көрүп чор бис. Частыгыларың эдер дээш хүрээлери тулуп, катап ажыдып, чонун шажын-чүдүткөжө эвилдээр турар апарганы черле эки-дир. Ону иви-биле деткир мен.

Чедик-Хөл кожуун. ТУРАСКААЛДАР ТҮРЗҮН Тывада Ленинге, Токага тураскаалдар Кызыл хоорайла, Ак-Доурахта, Кызыл-Мажалтыга болгаш өскө-лаа кожуун төптөрине бар. Оларын чон алга-йөрөң чораван. Ам бо баштыкчылар улуг бурууга оонажып турар. Оларын тураскаалдарын бүтүрү-биле узуткаар деп барган. Ындыг боддалар база чөптүг-ле ынаан. Шын хары, оларын мактаан ажык чок. Чоокта чаа Барыни-Хемчик кожуунун түр архивиниң эргелекчеси Монгуш-оол Ооржак «Тураскаалды дөпүр» деп чүдүлү февраль эгезинде «Хемчиктин сылдызы» солунга бижиди.

Шагаага дууштур БОДАЛЫМ Кызыл хоорайда Арат шөлүгө эрткен Шагаа чамдык кижилерге солун, хөлүгү болганы чугалаажып. Ынчалла-даа тыва чачылдары урөп турарына хамаарыштыр боддаларыны илеретип көрейн. Шаанда шагаа үезинде хам хамнавар турган. Эрги чылдың хай-бачындан арыдар сорулга-биле Кызыл хоорайга хам хамнаван шын эвс болган. Черле ыгыш тыва оюнулар орта колдады ойнаар турган. Тевек тевери база янзы-бүрү болгай, кыс уруглар, кыжыктавар, а чинчи чакыргып ойнаар боор чүгө. Чаа чыл деп чугаа дыңнавар ышкыжып Шагаа хуунда чаа үнгөн БГ, азы Инек, Хой чылы деп соодадажыр боор ийн.

Сагыш-сеткилдиң дүвөрели ХУНДУЛЕЖИП ЧОРУЛУҢАР

Эки, эргеш редакция! Бистин сагыш-сеткилвисти дүвүрдөп чорур чүдүлгелери бижирин орадалажып көрөли. Моон мурунда солунга чүгө-даа бижир чорбан улус бис. Бистин-биле үе-герге эш-өөрүстүн, анык-өскөенини боттарын ар чорорууна байдалын чөгөткенин, оларын чугаа културузынын күдүзүн кижик кайтар.

Бот-боттарымысты хүндүлөжип, билип көрөли. Амы үдөс кижилерин аразында хүндүлөк деп чагай чачыл чинип бар чылары дыка-ла хомудалжып, харадагыч-дыр. Мындар эвээш сангыт тыва-лур бот-боттарымысты тыва-лур чөндүрүмисти соксалдыктыклар! Чонундыны чежеге дээр экилер бис ам? Кеминг херек оор-сук, үптөшкөн, арагалашкын дээш, кижик амы-танын амынган, амыдарып чуттаарында кыжыналыг үүлдүлгелерден чайлап чорудулар.

Кызыл хоорайнын Сайзаа ОЮН, Алена ОНДАР. (Гонорарн «Шынг» артырарын илелдивис).

Он беш чыл бурнгаар

АРЖААНГА ЫНАКШЫЛ

кан боор мен. Чымчак-Хем аржааны дыка тааржыр деп хоочун ивики Дажыргак Ак менээ чугалааш чүгө». Аржаанга баргаш чир аш-чөм иви чырга кошташ, дөрт ивики чөлөп ынай боорга, харын дүвү иви фермазынын улуг май-гын чоугуна дүргетелип туруп калган.

Слава Ак ол бажыңчы-гаштан үнгөш, бо аржаан-ын аккан үнөс көре наартарга, янзы-бүрү тектер салган аайы-биле хаддып органын кара-биле бугуреп көрөш, Любога ол дугайын хөөрөп чугалаажып, оозу иви фермазынын улуг май-гын чоугуна дүргетелип туруп калган.

АВЫРАЛДЫГ АВАЛАР, ЭНЕРЕЛДИГ ЭНЕЛЕР

АКСЫ-БАРЛЫКЧЫЛАР ТИЛЕКЧИ БОЛГАН

Бо өрткөн воскресенеле найсылал Кызылда Тыванын чогуу кыргыздар чыгачылар «Иенин озагай чаракы» деп улуг байыраалды коор, оң хөргөчүлери болур ас-кеңиктиги болганар, Шынал-ла, хооредиш канчаар, ол чогуу-на улуг байыраал чүве. Ону ыччаар үнөлээрини бүгү барымдаасы бар. Ол байыр-ла-мөөренин делегейини өгүбүле чыгында, хөргөчөөрненин озагай болгаш чагаай хаунига — Март 8-ке турса-кааттай. Мөөрей эгелээр мурунда аалчылар, көркүчүлөр агы-агы кожуунарнын организастаанын делегейин магадаан. Ана, ала карак шыпыраага чүве-дир ийин. Чүү-даа бар: национал тыва илдик-хеп, аш-чем ай-маа, Дараанын-даа, аргаанын-даа бар, быжырганын-даа, дүгенин-даа, хөргөчөөрненин-даа долу. Тыва кижи мунгаран-чы-ла уран шөөр, ус-дарган бодалдыг, угу-дөүдөн экир-ген, аки холдуг аа дөң мак-тай, чогаарал, үнелел бо-ла дынарлар чорду. Шынал-ла, олбо кожуунун созу-моозу багай-дыр, чөткөөрлөр деп че-мелөөн, шүүмчүлөөн аякы-чок. Харында-ла ону бүдүрүп, кызырында кызыкчак чорук көргүскөн кижи килерге — аваларга, энегерге бөрүгүсүз ужулгаш, мөгөйлү каала. Оларын акылынын үнелел көргөнүсү демдээ ол болгай аан.

Авалар, энегер чүгүлө аш-чем кылып, аргыттынын, дааранын билер өвес, а улустук сеткил-хоонун сергедилтер уран таланттыг чон болган. Ону театрың уюл аалчы чик дөдүр элешкен, көргөн бис. Баштай Тыва Республиканын Чазаанын баштыгынын оралакчызы Б. С. Шыпар чактың өмү-нөөзинен аалчыларга, көркүчүлөргө байыр чедирген. Биче-оол Сундөөвичиниң сөзү-сөзүнүн кеңи-чамдызы бо: агы чылды делегейини өгү-бүлө чыгы кылдыр чарла-наан чүве болгай. Бичангаш анаа хамаарыштыр бистин

чазаавыстың талазындан чамдык ажиллар кылдынып турар. Мында бүгү кожуу-нарнын төлөөкчилери чыгылган келген-дир. Олар боттарының уран таланттыг өгү-бүлө чыгында, Март 8-ке тураскалды, бөгүн чыккыс ба-ран болдулар. Мында өңне угаангыр, сагынгыр, тывынгыр кижилер келген билдин-дир. Бичангаш бо мөөрей көчүгү солун боор деп билди түр мен. Тываның бүгү хөргөчөөрненин — аваларга, энегерге, бо мөөрейини киркиччилерине Президентиниң Чазактын өмүнөөзинден ас-кеңикти, быжык кадык-чымылды, бүгү-ле эки чүүдөр-ни күзөдүм.

...Көжөгө адыттынгалакта өпөязын удулар дөш өпөй ыры ава күжүр бодамчалы, шала оожум аян-биле бадыра бөргө, кезек болган-да ону ача кижиниң хоомей-сыгыды хөң чапан, орта уш-кагы берди. А оң соонда сепеңга үш ырын, үш аягы-сагында үдөттирген үш аягы-назырлар бичи болду, кыстар көрүштү, солун, аяк-таңкай каантылар. Аяк-таңкай аваларың, энегер, эңилериниң конкур-мөөрейин ыччаар эгелөөн. Улаштыр сепеңга мөөрейин дөт киркиччилери — улуг, орту-мак ийн салгал көстүп кээрге, залга адыш чаксакшы-нары чагылганын үчөгөн. Тыва илдик-хептиг авалар-даа, чараш энегер-даа эрчим көзүл-дүдөр. Оларын аразында оң ажи-толду энегер, аваларын аттарын конкурстун башкарыкчылары — аныяк артистер Галина Мунаук, Орлан Дамба-Хурак таныштырган. Киркиччилер өртембилегини, мөгөжилегини айы-биле база агы-агы. Колдуунда-ла башкылар. Олар авалар-даа, энегер-даа аразына тургулаан. Эске-лери ажалың, сааның, культу-

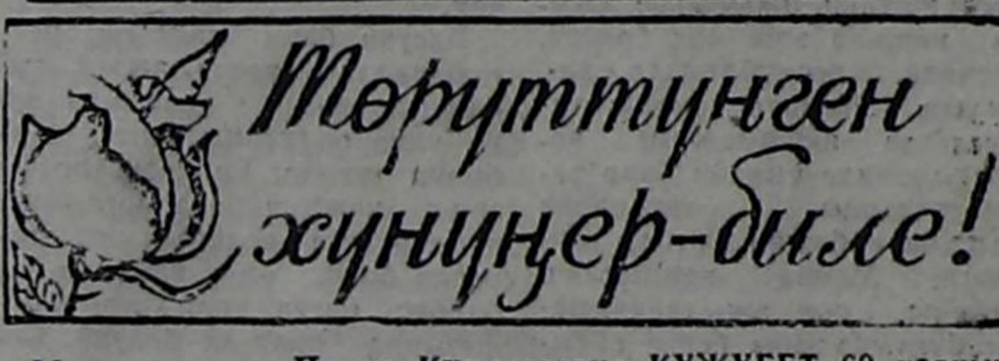
ра ажалдыкчызы, эмчи, удур-тукчу, дааранкчы Шулу 16 аяк, 17 аяк. Олар боттарының кожуунарыга өрткө-күлүн кордулаарыг тилек-чилер болгулаан. Чөргө аана өвес, а ойна-самап-даа шы-лаар, оюн-бапта-лаа колчок, ырлаар, ойна-самап, чогаатса чо-гаадар — таланттыг чыг-чаар-ла сымсып чоруур улуг ийин.

Мөөрейниң бирги ээлээни дөт башкарыкчылар оларга айтырлар салган. Айтыр-ыгыларын чамдыктыра аана, көчүс-ле бөдүмү бола-даа, чамдык авалар, энегер орта болдулар хары берген. А харын догааштырылгы, ша-ла чакыт уткалыг айтырлар. Улуг-Хемниң Ары-Бажы школазынын башкызы На-дежда Танова болуун чо-гааткан «Аныяктарга ча-гы» деп шулуң номчааш, база-ла үнелелди алды. Ар-галың-ла болза, аваларың, энегериниң аттарын долу-дуз кырыр чүвени көрөм. Солун аякы хөргөчөлдүг бол-ганда, моон-биле кызыгаар-лап каайн.

Соолу мөөрей йөрөөл, чабарың-биле дозулаан. Олар үчкөздүң, угадынын талазы-биле бөт-болунаа до-мөйлөшкөн. Чикээ, чаа өг-лөнгөн аныяктарга: «Өг сым-мас ажи-толду болуун, олек сыммас маалды болуун», би-чин урууларга: «Улуг угаан-гыр болуун, ууун намызлар болуун», тайга-талдынга: «Тос таңдын өршө, Долаан бурганмен өршө», ачыларга: «Ачыларын-менчилерини ар-тыкча-терзин аар болуун. Мөөрейниң киркиччилери Сүт-дөн келген эне Зоя Суван «Бай-ла-Хеминиң» бадыра бөргө, залга чык долу олур-дун көрүчүлөр ол бир күп-летта ырлап дозуларга-ла, бир дем-биле адыш чаксап турганын сагымына ам-даа хөвээр. Бай-Тайгадан аныяк

баса катап-ла частыгыр кыл-дылар. Оон катап шушту-рулге кылгаш, ам-на шаңнал-макталга төлөткит аваларны, энегерин доозаны адаан.

Кымнарыл ол? Энегерден бирги чөргө Чөөн-Хемчик кожуунун «Хорум-Даг» кол-хоста сааның Севилба Алба-каевна Ховалыг үчөгөн. Ий-ги чөргө Зоя Дивижикова Сувак эзден, ол Сүт-Хөл ко-жуунун Алдан-Маадыр суур-дан келген. Ушкү чөргө, Кы-зыл районда хоочун юрист Додгар Ондаровна Оюн-Бар-тан төлөткит болган. Улуг-Хемде Ийи-Тал суурда баш-кы кожуун кидыны Марьяна Кызыл-ооловна Сурунчап авалар аразына тилекчи бол-ган. Шаңналдыг чөргө эзден киркиччилер деткич-чилериниң соңунан агы-агы шаңналарын алгылаан. А оон ачыда тускай шаң-налар база хөй болулаан.

Ынак ававис Чимис Күжүгетова КҮЖҮГЕТ 60 харын алдын бозагазын арта баяп турар. Ол 8 уруунун иези, 13 чаштарын кырган-авазы, төрөлеринин ынак даай-авазы база деткичтин.

Көп-багай ажи-толду өстүрө дээш. Хөйүн көрүп чоттап келдин, ынак авай. Дөскөл чоң, ажи-икин дөзөл авай. Төрөөн чоңга бараан боор чор бис, авай.

Төрүттүнгөн хунун таварыштыр ак сузүвүс чакып, алак-быжыккан чик болуун деп. аал сыммас абын чонун хөй-ле болуун, кадыкшалың быжык-чагай, серек, кашагай бооп, ам-лаа сеткилчык сергедил төрүтү чоруунуң күзөлдүң.

Уруу Олга, күдээни Волея, уруглары, төрөлдери, уругларынын уруглары.

Бистин эрчим, ынак ававис Мара Тюлюшева ЧҮЛДҮМ-ООЛ март 17-ле 50 харлаар. Ол Баян-Көл суурда чурттап, ажалдап чоруду. Ававис салыжынын чымчыштыг, хары-салгалыг ажалыга аныялдан тыва халыккаш, чоңга бараан бооп келген. Ававис, шаңда Тыванын каш дагыр, чемпиола чораян, ат-суралгы мөгө Василий Базы-Тараа бистер бичи чаш туруува чок аларга-даа, ававис ававис чоктаптай бистери өстүрүп, кижизилди, өртем-билеге чедирип каан. Бичангаш ынак авависка дараазында олу-ругларын турсааттымыс.

Эрчим авам ажи-толду Эртемперже үдөшпаан, Амылдыл далайыче Ажык орук айтыр берген. Ажык-ыжи, эжин-өөрүн Ажык-чакы ажи-чакы Амылдыл-чурталганын Ашпас хуну бооп чоруду!

Уруглары Рафина, Шолбана, уруунуң уруу — Аржаана, күдээни — Жан бөдүк эштери — Светлана, Шагыр-оол Дор-жулар, Мария, Коля Лапалар, Галина, Ларей-оол Саттар, Клара, Сары-оол Оруйгулар, Раиса, Валый-оол Базырлар, Николай, Софья Намажантар; Иранда Сагыч-Буауп, дум-малары, чуржааттары.

ЧАРЛАЛДАР

Кызыл хоорайнын «Детский мир» чанында чаа-гайжы кылдырган, хуужуттуган ийн өрөөлдиң бирги каятта квартираны сатып турар мен.

ДОЛГААР ТЕЛЕФОН № 3-54-47.

«Шын» солунну дамчыштыр

Бистин ынак урууус, оглу-нун Марита болгаш Денис олар айыл-халатка тазарышкан чаш назындын элекке чарыктанар. Бичангаш Маританы, Денисти сөөл-тү орток үздээни бичиң төрөлөгө болгаш эш-өөр-лөгө мөгөйлү турарымын «Шын» солунну дамчыштыр илдеттиң.

Шарайлар, Чамбалдоолар, Донгактар.

АГААР

Хундус 14-19, дагыл чөргө-лөгө 5-10 гралус соор. Кызылда база-ла оза өскө-лөшкүн чок агаар болур. Хаттын кужу кошкак.

Бөгүн республикага шокар бүлтүттар, хар чабас. Хат-тын кужу кошкак.

Агаарын температурасы дүң 32-37, дагыл чөргө-лөгө 24-29 гралус соок болур.

КИНО

13.30, 15.30, 17.30 шактарда. «КАА-ХЕМ»: «Сөзг ашпадын күзөлдүң» 13.00, 15.00, 17.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ынак болур дээ» 14.00, 16.00, 18.00 шактарда.

«ОТЧУГАШ»: «Бажымда чаксаан» 9.10, 11.00, 13.50 шактарда. ВИДЕОЗАЛ: «Черк-чаксаан» 9.30, 11.30, 14.00, 16.30, 18.10 шактарда.

Бай-Тайга кожуунун көдө ажил-агы өргөдөлү, «Бай-Тайга» коллективтиг ажил-агынын дирекциясы болгаш Бай-Тайга суму чакыргазы ол ажил-агынын кол мал эмчизи, аныяк специалист Байлак Иргитовна САМБЫ-ООЛДУН

электен мөчээни дыңдаптышаан, оон авазында, чоок дөргүл-төрөлдөргө ханы кажылаалын илдетпей тур.

Седип-оол ИРГИТ, Тээли суур.

АГАР САНЫ: «Тыва солбаны» № 363505.

КЫЗЫЛЧЫЛАР ТИИЛЭЭН

Чараш болгаш көрүштүг талазы-биле хол бөмбүчү өскө оюундардан дүдүк чок болуп, республикага өңне сайзыраңгай турган лээрин улгады берген кижилерден бо-ла дин-на оң болур. Биздин-даа болза, ол оюн чине бөрүз, харын-даа катап сайзыра, оңу ой-наар улус өзүзөвейи турар. Адаа тодаргай чик кылдыр өрткөн айда иштиңи хөргөчү кидилеринин ажилдакчылары аразында иштиңи чорудур кубок дээш хол бөм-бүчүгө марылдаа болуп өрткөн. Эгезинде оңу зондлар айы-биле өрттирген.

Барын зонага киришкен 10 командадан Барын-Хемчик, Ак-Доураар, Улуг-Хем база Монгуш-Тайга командалары Кызылга барып ойнай өргөн алган.

Түндөк оюунан феврал 24-25-те ИХЯ-нын Кызыл хоорай-да спорт залында болуп өрткөн.

Нитизи-биле шилтиңген 8 команда күжүң шөшөңкө. Уттурушкунга 2 катап таварышкан команда-да оюундан үдүл, шыраак белеткелдигер удууларыңдыларын удул, тилдеге чүгүлдөү 4 ойнакчы команда арткаан. Ол болза ИХЯ, Бич-Хем, Таңды база Улуг-Хем командалары-дыр.

Хоочун коктуг, хола кактык джигри деп, хоочун ойнакчы, медицина полковниги С. С. Монгуштуң командалык чакы-гы-даа уттурушкун чоңка иштиңи чорудур кубокту бү-зүчүдө-биле чаалап алган. Ол командалың киркиччилер, хөй-икитиниң аялдыг чок чорук албанын дилектегү: милли-он лейтенанты Г. А. Саая чараш оюн лээш көрүчүлөр-нин үчөлгөн алган.

Бич-Хем командалык бөгү-ле оюундар чакыс-ла катап аштырышыкыга таварышкан.

ӨӨРҮП ЧЕТТИРДИМ

Бүгү назымын иштиңде мал ажалдыга үзүктөл чок ажил-дан келгенин түнелелде аар аарытын уруундан рес-публиканын ийн дүгөөл эм-нелээни буняң эмчилерин авазында кадыкшалың быжыктырып алдын. Бичан-гаш эмчилер Мира Владимиро-вна Камаа, Алеситина Нико-лаевна Ли, Венера Наталья Николаевнага, эмчи сестрала-

Эмчи сагындырып, сүмелеп тур «ТЫНЫМ АП КӨРҮҢЕР» ДЕП ДИЛЕЙ БЕРЗЕ...

Кижик төрөлгөнүн бүгү-ле чурттап келген үезинде тывылган чагай чачылар, Эзулдаар, өскөн, төрөөн черинге ынакшыл, чоңуна чорораар, өзүр оңу чаш салгал дөш сагыш салышкычтын, чагай амьдыралче күткүл кандыг-даа чаа-да-инга, айыл-халатка, итеп-сүрүшкүн, халдавырлыг аары-аржыкка алынаан, амга чедир угаан-медере-ливиесе ханызы-биле сини-ке берген. Бичангаш-даа бой-дустун кижик амытанта бер-ген ол кайгамчык хайыра-лын кижиниң угаан-медере-линден ушта тырттып апаар көчүгү айыл-халат тыттып келген. Ол дөргө арага-дур. Арагың хораны бир-ле дугарында кижиниң ая-не-дарын болгаш хөргөч органы болур негиз системазыче чаалдыр. Арага ишкен кижини дооразындан көөрге, сазынайы берген ышкыч, сазыналар. Эрте-бурунгу трек эртемдениң «Арага-лаары дөргө, эни тура-биле текис аарыры ол-тур» деп чугаалааны дыка-ла шын. Араганы доттамал ийниң нөзөгө, чүгө нерв система-зы өвес, а харын бөгү орга-низм хорананан.

Арагачы кижиниң угааны чоруту баксырал, амьды-ралга, ажилга сонуругалы чилер болгаш оон кара чакыс бодалы — араганы каян-чооп тургаш тып ижерип апаар. Ажыл кылбас болганда, ол оорлангы, мег-гелеп болур, арага дөңдө арым-уруун беэни туттурат. Нем-хөрек үүлдериңден чаалмас хире мугулай апаар.

Арага ишкенниң соонда арагачынын бажыңы мээ-зин миллион-миллион клеткалары өлүпүл калган боор. Ол клеткалар катап тургустумас. Өлгөн арага-чынын мээзин кезип көөрге, ол чырыгы, бичелей берген болур. Арагачы кижиниң угааны бажырап, уттуучал,

болуп, чоруту шуут солуу кижик болу бээриниң чылда-гааны ында.

Бо дөргө чакыс өвес кижиниң чинкөөне көрүскөн бадылтан-дыр. Арага ховар бүдүмөл өвес-тир. Ону кан-дыг-даа хоругул чоңка са-ран-маганизинде делген каан, сазды турар болгай. Бир-тээ ында болганда, оңу хөй-хөй кижилер саздып икип, боттарын хоранан турар-дыр. Массалыг арага-лаашкыч инициалге, харын-даа кижик төрөлгөне-ке кестүп көрбөз айыл-халатты тывылдырып болур. Арагачыларын уре-салдыз угаан чок мугу-лайлаар боорун медицина эртеми бадыткап турар. Бичангаш арага кижилер-иниң келер салгалыга база багай салдырып болганда, тывалар ышкыч биче буурай улуда дыка-айылдыл-дыр.

Делегейге чурт эжелээр, колонналыг дараал териги-деп турар үеде тус черин биче буурай улудун арага-лардык халдыл тургаш, дөңкөчкө азынга кин. Бир келе-келе, шуут чок кылыл-да турганнар. Бичангаш тываларын мур-нунда улуг айыл тургус-тунуп келген деп ажи-биле чугаалаар болза эни апар-ган.

Кудумчуларга көөрге, аныяк кижилер-ле зирик чоруур боор-дур. Хөргөчөң чон ортузунда арагалар чорук мырнай дендеп бар-ган. Ол дөргө эки амьды-ралдыг демдээ өвес дээрди билдингир.

Эки чачыларды непе-редир, арага-дарыга удур суртал ажалын идемей-жилер болза эки. «Арага» — хоран, оңу ийип болбас» деп лозун-ла бижип, көскү черлерге асса артык өвес боор. Арагачыларга удур демиселди күштөлдөргө-да арага удул баш удур суртал салбас болза чүве бүтүс.

Стационарга ындагы кижини үш хондур эмнээр болза, ол сан үш катап өвөр-дир. Чүгө январь 1-ден февраль 15-не чедир дүргөн дуза чедирер сал-бырга 52 кижиге арагалан чүдөп баксыраш, «амы-тындым ап көрүңер» деп дуза динел келген. Оларын хөй кезин эмнен каары билек, чүзүртей бергеш, эмнелге-

Эмчи сагындырып, сүмелеп тур

«ТЫНЫМ АП КӨРҮҢЕР» ДЕП ДИЛЕЙ БЕРЗЕ...

Мен бодаарымга, өлү-рүшкүн, бикентээшкн, күштөп күдүлөшкн, оорла-нын чоруктуң көүдөп тура-рыңың чылдаганын чүгө арагалашкында, нарком-анияда. Бистин Улуг-Хем кожуунда 290 кижик хоочу-ран арагачылар болуп, үчтөга турар, оларын 66-зы хөргөчөөр, а үчтөга алдынмай турар кижилер чекел? Эмнеткен устуан ыракта көвей дээр бил-дингир. Чамдык өзүлүг арагачылар боттарын алко-голманин ханы чадазычк кире бергенин билбес бол-гаш, өй-шаа-биле бичилеп кижик чоруур улус бис деп санап, эмнелгени чоруурлар. Кожун эмнелгениде бар-ложуна каониңде бар бол-гаш аана адын бичилтпейн беэни эмнелдип апырынын арагачы тургузуп турар бис. Эртең чылын 30 кижик ыччаар эмнеткен. Олар дөргө кымын-даа алаба-лаашкыны чоңка боттары-ның ол багай арагалан алдырдып алдыр дөң күзөлдү-биле эмнеткен кижилер-дир. Бо арагачылар болза деп дыка-ла күзөң бис.

Эм-таңың өрткө улгатканын арагага удур эмне-дир ам өркетип апарган болгай. Ол ортумаа-биле 10—15 мун рубль. Ол дөргө өң-не өзөш өркет-тир. Эко-номиктиг санаашкы-биле алдырга, чур арагалаш хорананган, чүр баксырал, чүдөп бергеден таварылга-да чакыс удааның дуза көргүзгөри беэни 9404 рубль болур.

Стационарга ындагы кижини үш хондур эмнээр болза, ол сан үш катап өвөр-дир. Чүгө январь 1-ден февраль 15-не чедир дүргөн дуза чедирер сал-бырга 52 кижиге арагалан чүдөп баксыраш, «амы-тындым ап көрүңер» деп дуза динел келген. Оларын хөй кезин эмнен каары билек, чүзүртей бергеш, эмнелге-

БАЙ-ТАЙГАДА ЧЕЖЕ ЧУРТТАКЧЫ БАРЫЛ?

1993 чылдын январь 1-ле Бай-Тайга кожуунун нити чурттакчы чоңунун саны 14 мун кижик турган. Чыл дүргүзүндө 124 кижик янзы-бүрү чылдагаанаран амыт-тыннан чарылган. Олар-нын иштинде 14 хар чедир 19 уруг төрүмсленден калып кошка болганын, баш мээзинге тывыш органына, дүңдөүлүндө ийрилген ордон ховалатты болган. Бичиң чаштарын төрүмсленген калың-ла-бир чаргалы, суларгай, кошкак төртүтү-

КИЛИСТЕР: амыралды — 3-34-19; 3-34-98; үлетпүр — 3-34-49 3-36-73 көдөз ажал-агай — 3-31-18; ажалыга үлөс өвөрдөгөн болгаш чогаал — 3-39-15 мөзөлдөр болгаш спорт — 3-36-82; 3-34-57; оочуга — 3-34-39; 3-34-93; чатаа — 3-39-03; корректорлар — 3-41-23; чидүрүчүлөр — 2-27-41; солун келбегин бартаган — 3-57-92; 3-14-94; бухгалтерия — 3-37-11.